

l'esperit de la iniciativa s'afirmava que "si per conformar una única nació partim d'una perspectiva d'esquerres, només existeix un projecte nacional entre nosaltres". Quedava clar, per tant, que si bé les realitats socials i polítiques de cada territori eren diferents, els objectius polítics de l'Esquerra Abertzale del Nord i del Sud eren idèntics. En les eleccions europees d'aquell any, Herri Batasuna perdia l'únic representant que tenia al Parlament d'Estrasburg des de 1987. Resultat negatiu per a l'Esquerra Abertzale, i també per al PSOE que en aquests comicis i, per primera vegada, va ser superat pel PP. En qualsevol cas, HB es va recuperar en els comicis autonòmics situant onze parlamentaris a la cambra de Vitòria.

165

El moment d'impàs i crisi de l'Esquerra Abertzale va donar pas a una estratègia més definida, unitària i també més contundent contra l'Estat espanyol. Després d'una certa desorientació, el MANB va recuperar la iniciativa política i les posicions més dures es van imposar en els seus òrgans de direcció. L'estratègia més possibilista, partidària de relaxar la confrontació, d'explorar l'opció del diàleg i d'afavorir un pacte entre abertzales va quedar apartada. Egin va publicar extractes d'un document intern confirmant l'aposta per la primera tendència: reiterava la preeminència de la lluita armada per sobre d'altres instruments polítics i socials, assumia la necessitat de donar un salt qualitatiu en l'enfrontament amb l'Estat espanyol i adoptava una nova línia d'actuació que "propugna altres formes de violència de resposta que continuïn qüestionant el monopoli de la violència per part de l'Estat". Això es va traduir en l'aparició de l'anomenada *kale borroka* (lluita al carrer), una mena de guerrilla urbana que va desplegar la seva màxima activitat a partir de 1995.

"La militància té nombrosos camps d'acció, i la presó n'és un més"

Entrevista Joxean Aguirre

Joxean Aguirre. Sant Sebastià, 1963. Sociòleg i Coordinador de Sortu a Guipúscoa. Va iniciar la seva militància en el moviment independentista basc el 1980, a les Gestores Pro Amnistia. Un any més tard ingressava a

ETA. Entre 1981 i 1984 es va dedicar a tasques d'informació i propaganda, fins que se li va assignar un lloc en un comando armat. Va ser detingut a Errenteria el 1985. Va estar a presó 18 anys, pena que va complir en diferents centres penitenciaris: Carabanchel, Alcalá Meco, Herrera de la Mancha, Ceuta i Puerto de Santa María.

Com afronta l'esquerra independentista el període 1992-1995?

166

Des d'una clara percepció de crisi: crisi d'un esquema de negociació lligat fonamentalment a la capacitat operativa i militar d'ETA; crisi d'un esquema de direcció política al si del moviment independentista basc que es va demostrar antiquat i inoperatiu; i, finalment, crisi de confiança en el propi moviment derivada dels cops repressius soferts i de les esperances frustrades al 1992, concebut com any clau per a l'acumulació de forces en el front negociador. Ara bé, en aquests tres anys l'Esquerra Abertzale va saber sobreposar-se a l'efecte d'aquestes constatacions i refer completament la seva arquitectura bàsica per no perdre el tren del procés: va reconfigurar l'esquema polític i operatiu de resposta a l'opressió estatal, va acumular forces a l'entorn d'una estratègia nacional concreta, va posar sobre la taula l'Alternativa Democràtica com a eix tàctic i va articular una nova direcció en el Moviment d'Alliberament Nacional Basc, com a resultat d'un llarg i ric debat intern.

Què el va portar fins a ETA?

Formava part d'una generació que va créixer patint en carn pròpia i suportant al nostre voltant nivells asfixiants de violència d'Estat, repressió als carrers, morts en manifestacions, tortures salvatges, guerra bruta. I la reacció a aquest clima era la de retornar el cop.

A causa de la seva militància coneix molt bé el sistema penitenciari espanyol. Com està organitzat el col·lectiu de presos d'ETA?

En els darrers anys no ha calgut ser militant d'ETA per acabar a presó. Prova d'això són les desenes de militants polítics del moviment independentista basc que estan empresonats en els Estats espanyol i francès. La nostra manera d'organitzar-nos era horitzontal a l'hora de definir les estratègies

específiques contra la política penitenciària de torn. Com és obvi, quan estàvem en una única presó, el mecanisme de debat i discussió s'articulava amb major facilitat. En l'actualitat, amb la dispersió, l'assemblea de cada presó té autonomia per afrontar a la seva manera les diferents pressions que suporta. Al mateix temps, s'articulen iniciatives i respostes col·lectives de gran envergadura, a partir de la posada en comú de criteris i aportacions integrades en l'estratègia global de l'Esquerra Abertzale. No tot és defensar-se i respondre a la repressió, des de la presó també es reforça la identitat i el caràcter polític amb plantejaments de lluita i reflexió col·lectiva, als quals cap agent polític i social a Euskal Herria n'és aliè. En realitat, el tipus d'organització i les pautes de cohesió utilitzades no es diferencien massa de les de qualsevol altre col·lectiu, salvant la diferència de la seva peculiar situació i de l'àmbit d'actuació política.

167

Com va afrontar la seva llarga estada a presó?

La militància té nombrosos camps d'acció, i la presó n'és un més. Ningú hi va voluntàriament a aquest lloc, però és un marc no desitjat des del qual també s'aporta, sempre en sintonia amb la motivació política i anímica que ens ha dut a militar, en aquest cas, a ETA. De manera que el grau de tensió política i militant amb el qual afrontes la pèrdua de llibertat influeix en els aspectes vivencials. Els hàbits, organitzar la teva vida conforme a un patró d'activitats divers, esport, lectura, formació política, estudis, oci... són part fonamental de la supervivència física, intel·lectual i militant, en unes presons dissenyades i programades per a destruir-te. Però és important trobar l'equilibri que permet viure en aquest escenari amb la major naturalitat possible, sense forçar la conducta fins a la robotització. Cal conservar la facultat d'emocionar-se, de relacionar-se socialment, d'empipar-se, riure, gaudir del poc que es té a mà, perquè en cas contrari, la deshumanització conseqüent faria inútil qualsevol afany de politització.

Abans ha fet referència a la dispersió dels presos d'ETA.

La política penitenciària dels Estats ha conegut diferents fases. L'aplicació de qualsevol d'elles és un intent de resoldre el fracàs de l'anterior: règims militaritzats –Sòria entre 1978-81–, presons d'extermini –Puerto de

Santa María, Herrera de la Mancha anys 1981-87-, i política de dispersió i individualització de l'aïllament físic i polític, en diversos graus i extensió –des de 1987 i fins l'actualitat-. Totes aquestes polítiques han tingut un objectiu únic i comú: destruir el col·lectiu de presos polítics bascos en el seu vessant militant i individual, sempre amb la finalitat de crear una fractura dins d'ETA i de provocar contradiccions en el Moviment d'Alliberament Nacional Basc. En altres paraules, escanyar en termes polítics un referent de lluita, el col·lectiu, inesgotable per al conjunt de l'Esquerra Abertzale i per a amplis sectors de la societat basca contraris a l'opressió nacional i social.

Alguns reclusos bascos s'han acollit a les polítiques de reinserció promogudes pel govern espanyol.

Totes les polítiques encaminades a buscar penedits en aquest col·lectiu han acabat, en termes polítics, en el més rotund dels fracassos. Més enllà d'algunes desenes d'ex militants penedits –i han estat al voltant de 4.700 les persones que han passat per la presó en els últims 25 anys–, la pastanaga de la reinserció no ha passat de ser l'indispensable contrapunt del pal amb el qual es colpeja contínuament a aquest col·lectiu. En termes polítics, el penediment i la reinserció han estat i són irrellevants.

Per què els presos ocupen un lloc central en el món de l'Esquerra Abertzale?

Els presos no són, almenys conscientment, objecte, i menys encara subjecte, de cap mitificació. No obstant això, en l'imaginari de l'Esquerra Abertzale sí que ocupen un lloc important. Enmig d'una societat inclinada, en valors i conductes, cap a l'individualisme i el consum, la percepció d'una praxi vital aliena a aquest eix, crida l'atenció. Més encara quan es tracta de persones completament arrelades socialment, que fan una aposta de risc amb la seva vida sense aparent recompensa material, desvinculades d'aquesta atracció per l'efímer que recorre les societats de l'Occident desenvolupat i associades al sentit de defensa de la comunitat que les converteix en referents poble a poble.

Aquest perfil no només afecta l'imaginari polític de l'Esquerra Abertzale. Més enllà del grau de desacord amb la pràctica de la lluita armada, no poques persones perceben en els presos el biaix idealista i generós de les conductes que, en general, tendim a lloar. Dins del moviment independentista basc aquest grau de reconeixement tendeix a ser màxim i vertebrador, d'alguna manera, el sentiment d'admiració conegut. Hi ha una frase molt significativa que simbolitza el que dic: "Tots hem de donar alguna cosa perquè uns pocs no hagin de donar-ho tot". Es refereix, és clar, a la pròpia vida. Aquí està el punt d'adhesió afectiva i la percepció que els millors d'entre tots acaben a la presó, a l'exili, a la clandestinitat o, en el pitjor dels casos, acaben perdent la vida. Fruit d'aquest lloc en l'imaginari de l'Esquerra Abertzale són els comitès de suport als presos que estan presents i actius en tots els pobles d'Euskal Herria. La solidaritat és política, però igualment sentimental. És una mostra més d'identificació i d'autoafirmació amb el procés i amb els seus actors que, des de la trinxera pròpia, millor encarnen el que més es valora.

169

Les autoritats espanyoles sempre han negat la pràctica de la tortura a les casernes.

La tortura i la política penitenciària són instruments que l'Estat espanyol utilitza ininterrompudament, des de fa dècades, amb un doble objectiu: obtenir informació a qualsevol preu i anul·lar la voluntat i capacitat de lluita i resistència dels militants polítics detinguts i empresonats. En relació amb l'existència de tortures, això està fora de tot dubte. No és sols l'Esquerra Abertzale la que fa aquesta denúncia. Amnistia Internacional, el Relator de l'ONU contra la Tortura, les sentències dels tribunals de justícia espanyols, l'Ararteko (el Síndic de Greuges basc), així com nombroses organitzacions defensores dels Drets Humans fora de tota sospita afirmen que aquesta xacra és una pràctica habitual en les casernes espanyoles.

L'Esquerra Abertzale ha hagut de dedicar moltes energies i temps als seus represaliats. Això ha afectat a la seva capacitat de fer política?

No comparteixo aquesta apreciació. En part, suposo, perquè el que s'anomena *fer política* acostuma a estar lligat a una visió del polític limitada al

parlamentarisme i al municipalisme sempre en clau institucional. El Moviment d'Alliberament Nacional Basc ha demostrat una gran capacitat de fer política, de realitzar propostes, de plantejar alternatives, de gestió municipal, d'incidir en les diferents conjuntures a l'hora de condicionar, des de l'àmbit de la lluita de masses, els propòsits dels Estats. Ara bé, una bona part de les seves energies ha estat necessàriament orientada a la defensa dels represaliats. Al cap i a la fi, l'existència en els últims 25 anys de més de 35.000 detinguts per motius polítics, que 7.000 d'ells hagin estat torturats, que 4.700 ciutadans bascos hagin passat per la presó i que molts altres milers hagin hagut de fugir de la repressió constitueix un fet que no es pot ignorar. No obstant això, articular la solidaritat i la defensa d'aquests col·lectius represaliats no converteix per se l'Esquerra Abertzale en un mer engranatge de resistència. A més d'incidir política i institucionalment en molts altres aspectes d'interès per al conjunt de la societat, les bases, també represaliades només pel fet d'organitzar-se en el moviment independentista, han teixit una extensa xarxa política sense precedents en l'Europa actual. Aquest és un actiu polític que no tenen la resta de partits i moviments socials bascos i és fruit, en bona mesura, de dècades d'autoafirmació i de cultura de resistència. En qualsevol cas, aquest capital és la pedra angular sobre la qual es basa la capacitat real de fer política dins i fora de les institucions. Comptat i debatut, crec que a Euskal Herria política i resistència són vectors en constant retroalimentació i relació dialèctica. També cal destacar que el principal èxit de la ideologia i referencialitat de l'Esquerra Abertzale és la seva transversalitat i implantació homogènia, ben lluny de la *guetització* o el numantisme social.

La lluita armada havia estat un tema intocable fins ara en el moviment independentista?

La lluita armada ha estat una opció conjuntural, un mètode de lluita plantejat i revisat constantment en relació amb el seu grau d'efectivitat i sentit polític, i no un fetitxe o una opció estratègica d'intervenció front els Estats o els adversaris polítics. Dit això, convé recordar que hem viscut profundes adequacions d'aquesta opció estratègica a causa de debats i discussions en el si d'ETA o en el conjunt del moviment independentista basc.

Negar-ho és tancar els ulls davant plantejaments i propostes encaminades a superar el conflicte com l'Alternativa KAS, l'Alternativa Democràtica o la Proposta d'Anoeta que han estat fruit del debat constant i que posaven sobre la taula, precisament, la possibilitat de renunciar a qualsevol tipus de coacció i de pressió armada. Com s'hauria arribat a aquestes conclusions si la persistència, oportunitat, efectivitat política i immutabilitat de la lluita armada s'hagués situat al marge del debat i hagués estat intocable o indiscutible? Aquest mite està prefabricat en els gabinets de premsa de partits i de governs centrals i autonòmics, i activat des de la mala fe d'alguns i el desconeixement d'altres. ■

De la tensió a la distensió, el Pacte de Lizarra

Superat el període d'impàs, en aquesta cinquena etapa els objectius finals d'independència i socialisme difús i també l'estratègia de negociació es van concretar en una iniciativa d'ETA sota el nom d'Alternativa Democràtica. Així, l'organització armada va seguir la tradició històrica de combinar una proposta de resolució del conflicte amb la pressió dels atemptats, els segrestos i l'anomenat impost revolucionari. A l'Esquerra Abertzale política va guanyar el debat intern la ponència Oldartzen, que marcaria les directrius per als pròxims anys. Es va fer present la *kale borroka*, una guerrilla moderna i urbana practicada per joves que duïen a terme accions violentes de propaganda armada contra autobusos, botigues, sucursals bancàries, seus polítiques, habitatges i propietats de persones assenyalades pel moviment independentista com a "enemics del Poble Basc". Amb la *kale borroka* es pretenia visualitzar el conflicte i, alhora, provocar una sensació d'ofec dins la societat basca que va disparar encara més la forta tensió política i social que ja s'hi vivia. Aquesta violència de baixa intensitat va partir d'un procés de reflexió intern del MANB conegut com "Txinaurri", que advocava per tibar molt més la corda a tots els nivells i per tots els mitjans. En un moment de feblesa, la resposta de l'Esquerra Abertzale no va ser la defensa, sinó l'atac frontal. De fet, l'independentisme basc va utilitzar la *kale borroka* per afrontar la crisi que arrossegava des de feia uns anys.